

אחרי הבצע. והמשל הזה אינו מטעם אחד לדברי תורה, אלא כיון שהביא רב כהנא משל מן הצייד, גם הוא הביא (ראב"ד).
ע"ע בעל המאור ומלחמת ה'.

ככתבם וכלשונם'

'את ה"א תירא – לרבות תלמידי חכמים' –

'כי כשירא את ה' ומאמין בו, אז הוא דבוק ביראת התלמיד-חכם, והתלמיד-חכם בהתדבקו ביראת ה', מדבק עמו כל היראות אמיתיות והנמשכים אחריו. ושורש זה אמר אא"ז זללה"ה באמרם ז"ל (ברכות לג): 'אין, לגבי משה מלתא זותרתא הוא' – ופשוט כשהם יראים ממשה, אזי היראה מלתא זותרתא הוא, כי משה היה מדבק ביראה הפנימית על ידי התדבקם בו. כך נראין לי דבריו' (דגל מחנה אפרים, ליקוטים תצוה. ע"ע באריכות בחדושי אגודת למהר"ל מפראג).

'פירש... כל אתין שדרשת מה תהא עליהן. אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה' –

'... פשוט וברור שאף שידעו את הל"ב מדות בקבלה למשה מסיני, מכל מקום לא יכלו להשתמש בשום אופן מאופני הדרשות אלא אם כן היה ברור להם שאין טועים בו, היינו שידעו מהלכו לגמרי ולא היתה להם פירכא בכל התורה כולה, כי אם היתה להם פירכא הוכרחו לדעת שיש כאן איזה פרט שנשכח בפרטיות אופני הדרש בחלק המיוחד הזה שהיתה בו הפירכא. והנה הפירכא נגד דרשת האתין היתה לא רק מסברא אלא ממש מבחינת נמנע, דמה שייך לרבות לירא ממנו כמו מהקב"ה; ובכן הרי מוכרח שהיה כאן איזה חסרון בקבלתם. ואף שידעו שקבלתם מוסמכת וברורה, מכל מקום לא היו רשאים להשתמש בה עד שתתיישב הפירכא. וזהו שאמר ר' שמעון העמסוני 'כך אקבל שכר על הפרישה', דהיינו שההלכה היא שיפרוש כשם שהיתה הלכה שידרוש, וממילא שעשה שתי מצוות, הדרישה והפרישה, ולא שהדרישה היתה מצוה בטעות, דאי הכי היה צריך לומר 'כשם שסברתי לקבל שכר על הדרישה כך אם גם אין לי עכשיו מצות הדרישה, שבטעות היתה, אבל תהיה לי מצות הפרישה, דהיינו הברור והחרטה מן הטעות' (מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 353).

לפירוש מהר"ל המובא לעיל, הטעם שפירש מדרשת כל ה'אתין' הוא כדי שלא יטעו התלמידים לדרוש בזה. וא"כ אין צריך לומר שהיה לו ספק באיזה פרט שנשכח בכללי הדרשה.

דף מב

'משכח רב רבבי שקיל משכח זוטרי שקיל...'. כינו התירוץ שהמית על פי עד אחד ועפ"י בעלים כ'זוטרי', לפי שאינו מיושב אלא למ"ד כופרא כפרה, אבל לדעה החולקת הלא מודה בקנס הוא ופטור כדלעיל. ועוד, כיון שלפי עדות העד הרי השור מחויב סקילה, אין מסתבר לקבל עדותו לחצאין, כי אם אתה מאמינו הרי השור נסקל ואינו בר תשלומין, על כן אין מסתבר שצריכים מיעוט על אופן שכזה לפוטרו מכופר (עפ"י ראשונים. וע"ע באילת השחר).

'תניא אידך בעל השור נקי – רבי יוסי הגליל אומר: נקי מדמי ולדות...'. פשט הכתוב משמע שאינו כמועד שנאמר בו בעליו יומת אלא בעל השור נקי ממיתה. ואולם מקרא מיותר הוא, כי ממילא משמע שרק אם שור נגח הוא מתמול שלשום בעליו במיתה. על כן דרשוהו ב'אם אינו ענין לגופו' לענין הסמוך לו; כופר, דמי עבד, או דמי ולדות (עפ"י תורת חיים).

'אמר ליה אביי אלא מעתה גבי בושת נמי נימא הכי...'. יש מהראשונים שפירשו 'בושת' לאו דוקא, אלא הקושיא משאר ארבעה דברים [שגם בהם כתוב 'אנשים'], אלא שאפילו בבושת יתחייב (עראב"ד ורשב"א).

'ולא שוורים, דאע"ג דיש אסון יענשו'. אם תאמר, מה צריך מיעוט לשור (וע' בראשונים דהוי יתורא ולא משמעות גרידא) שאינו נפטר מתשלומין כשיש אסון, הלא ודאי אין שייך 'קם ליה בדרבה מיניה' כי אין שם חיוב מיתה? ויש לומר שלולא מיעוט 'אנשים' הוה אמינא שהפטור מממון אינו משום חיוב מיתה של החובל, אלא שלא חייבה תורה ממון כשנהרג אדם.

ועוד יש לומר דסלקא דעתין לפטור הבעלים מדמי ולדות משום חיובם מיתה בידי שמים. [ואכן יש סוברים שמיתה ביד"ש פוטרת מממון – ע' פ"ג דכתובות. וגלתה תורה שאין אומרים כן לענין שור שהמית. וע' בפנים יפות (משפטים) ועוד – טעמים בדבר. וע' במנחת שלמה (צ) שצדד שלפי האמת אין חיוב מיתה, כי התורה החליפה עיקר חיוב זה בחיוב כופר].

'מתקיף לה רב אדא בר אהבה, אטו באסון תליא מילתא, בכוונה תליא מילתא'. לפרוש רש"י, יש לעמוד לכאורה על קושית רב אדא; הלא לשיטתו מתפרש 'לא יהיה אסון' דקרא, על חברו שנתכוין אליו, ואם כן לכאורה נוכל למעט באופן כזה, שאם השור כיוון לאדם ומתו אדם, חייב בדמי ולדות [ו'בעל השור נקי' הוצרך לפטור] – הא ליתא, שהרי ממשמעות המיעוט 'כי ינצו אנשים' ולא שוורים, משמע שהשוורים ניצים ביניהם ומתכוונים זה לזה. ועל כן הקשה רב אדא, הלא במקרה כזה שאינו מתכוין להריגת אדם, גם באדם אינו נפטר מממון.

'רבי עקיבא אומר: נקי מדמי עבד'. לא אמר 'מחצי' דמי עבד', כדלעיל בדרשת רבי אלעזר: 'נקי מחצי כופר?' שהרי לשיטת רבי עקיבא תם שחבל באדם משלם נזק שלם, ולכן לולא המיעוט היה משלם שלשים שלמים (רבנו פרץ).

ועדיין יש לדקדק לריה"ג שאמר 'נקי מדמי ולדות' ולא אמר 'מחצי' – לדעת הסוברים שלא מיעט ריה"ג אלא תם ולא מועד (כדברי רבא בתחילה. וכ"כ הרי"ד אף למסקנא)? ויש לומר שבדמי ולדות פשיטא שלא היה משלם יותר מחצי כדין תם, ואין צריך לומר. אולם בכופר יש מקום להדגשת 'חצי כופר', לפי שאינו בכלל נזיקין.

'(ע"ב) 'כשקדם בעליו ושחטו... אבל הכא דמעיקרא בר קטלא הוה, לא צריך קרא אע"ג דשחטיה. ולרבי עקיבא נמי ודאי הכי הוה?...'. שיטת הירושלמי (בפרקין) שאכן הוצרך קרא לאופן זה, שקדם ושחטו.

ויש בדבר נפקותא גם לדידן, לענין תשלומי דמים [לא 'כופר']; לפי דעת הראב"ד (נזקי ממון י, יד) ששור תם שהמית אדם שלא בכוונה חייב בדמי הנהרג שהרי אינו בסקילה. אם כן, כאשר המית בכוונה וקדם ושחטו, אזי לשיטת תלמוד דידן אינו משלם דמים, כיון דמעיקרא בר קטלא ובאותה שעה נפטר מן התשלומין, ד'הביאחו לבית דין...'. והוא הדין בכל אופן שנפטר אחר כך מסקילה [כגון: ראוהו שנים, אלא שלא בא להעיד אלא עד אחד, או שהעידו בפני ב"ד של שלשה ולא של כ"ג וכדו'], ואילו לשיטת הירושלמי – יהוייב בדמים (עפ"י אחיעזר ח"ג סוסי"י כב; ח"ד סב).

ובספר זכר יצחק (ח"א כב) כתב שהירושלמי לא אמר אלא בקנס שלשים של עבד, וטעמו שהחויב מתחיל רק משעת העמדה בדין, לכן כל שנשתנה המצב לפני גמר הדין, ונוצרה אפשרות לחייבו בממון, יכולים ב"ד לחייבו. ואילו תלמוד דידן הולך לשיטתו במקום אחר, שאף בקנס חל חויב מסוים קודם העמדה בדין [שלכן לשיטת הבבלי מועילה מחילה בקנס קודם העמדה בדין]. וכל זה בקנס, אבל בכופר, אף להירושלמי, קדם ושחטו לא צריך קרא, דכופרא כפרה ולא קנסא.

'הואיל ומחמירני בעבד יותר מבן חורין... ועבד יפה סלע נותן שלשים, משתלם נמי דמי עבד מן העליה? כתב רחמנא...' מדברי התוס' מבואר שהסברה היא כיון שהמחיר קצוב לעולם, לכן גם כאשר אין השור יפה כלום משתלם מהעליה, לפי שלעולם אין לפחות או להוסיף מהסכום הקצוב. ויש מפרשים שיותר מצויים עבדים ששויים פחות משלשים שקלים, מאלו השויים יותר, ואם כן מה שאמרה תורה לשלם ל', הרי זו חומרא, ולכן סלקא דעתין להחמיר לשלם מן העליה (תור"פ תורא"ש ורשב"א).

אפשר כוונתם לסתם עבד הניגח ע"י שור, ולא לעבדים בכללם, שיותר מצוי שיהו בין הניגחין חלשים או חלשי הדעת שאינם נוהרים – ע' אג"מ ח"מ ח"א יב. וע' בעקידת יצחק (משפטים) ששלשים שקלים הוא המחיר הממוצע של סתם עבדים. וע"ע בפרוש הספורנו טעם אחר. וגם נתנו סימן בדבר 'עבד עבדים יהיה לאחיו' – בגימטריא 30 (דעת זקנים מבעלי התוס' שם).

זוהמית איש או אשה. אמר ר' עקיבא: וכי מה בא זה ללמדנו, אם לחייב על האשה כאיש, הרי כבר נאמר... אלא להקיש אשה לאיש, מה איש נזקיו ליורשיו אף אשה נזקיה ליורשיה. פירוש, שלא נאמר דוקא באיש אמרה תורה לשלם כופר ליורשיו לפי ש'ברא כרעיה דאבוה' הוא וכאילו הניגח עצמו משתלם, קא משמע לן שגם באשה – נזקיה ליורשיה, וכן בבב"א (עפ"י אדרת אליהו משפטים).

זסבר רבי עקיבא לא ירית לה בעל? והתניא וירש אתה מכאן שהבעל יורש את אשתו. דברי רבי עקיבא. אמר ריש לקיש לא אמר אלא בכופר... כתב הרשב"א שהיה יכול לומר דאדרבה, הואיל ואמר רבי עקיבא ירושת הבעל דאורייתא, לכך הוצרך כאן ללימוד מיוחד שהכופר דין אחר לו שהוא ניתן ליורשי האשה ולא לבעל, אלא נוח לגמרא להשמיענו שהכופר משתלם רק לאחר מיתה ולכך נחשב הוא 'ראוי'.

'אלא בכופר, הואיל ואין משתלם אלא לאחר מיתה, והוה ליה 'ראוי' ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק...' המנחת-חינוך (נא) כתב שחויב כופר מעיקרו זיכתה אותו תורה ליורשים, ואין כאן ענין הנחלה של המת (וכן הלך בשיטה זו האור-שמח הל' נזקי ממון ט, יא. וע' בחידושי הפלאה לעיל). וכבר הרגיש מדברי הגמרא כאן שאמרו על כופר – 'ראוי'. ונדחק בפירוש הדבר. ואכן כמה אחרונים העירו על דבריו ונקטו שהחויב בא מכח זכות המת, ויש כאן תורת הנחלה (ע' חידושי הגר"ח הלוי הל' נחלות; חזון איש ב"ק טו, לו; אחיעזר ח"ג לה ד"ה ומה; שו"ת משנת ר' אהרן נה, א; שיעורי ר' שמואל גטין מג. (עמ' שכט בהוצ' המשפחה); אילת השחר).

ויש אומרים שרק מועד לבהמה נדחה, אבל מועד לעכו"ם [ולטריפה] – הוי מועד לישראל (עפ"י נמו"י. וכן צדד רש"ל לדקדק בלשון רש"י אבל דחה).
 ויש מי שפסק שאף אוקימתא שסיכן שלשה בני אדם אינה להלכה, שאין ב"ד מיעדים השור למיתה עד שלא מת. וכן הרמב"ם לא הזכיר זאת (יש"ש).
ב. נתכוין להרוג בהמה והרג אדם שלש פעמים (שאיין השור במיתה) – אינו נעשה מועד בכך. וכן הפיל כותל בכוונת הפלה בלא כוונת הריגה, גם אם מתו בני אדם שלש פעמים – אינו מועד. וכן כשאין עדים על הנגיחות אלא על פי בעליו – אינו מועד ופטור מן הכופר (תוס' ורשב"א כאן ובדף מד.).
 ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שנתכוין להרוג בהמה והרג אדם שלש פעמים – נעשה מועד (תורת חיים מד.).

ד. שור הנסקל ששחטוהו לאחר שנגמר דינו – בשרו אסור באכילה (ולא יאכל את בשרו). וכן נאסר בהנאה (ובעל השור נקי. או מן הכתוב לא יאכל). וכן עורו (את בשרו; ובעל השור נקי). שחטו עד שלא נגמר דינו – בשרו מותר (משנה מד:).
א. לדעת רבנו תם ועוד, לא נאסר שור הנסקל מחיים. ולדעת רש"י נאסר. וכן הסכים מהרש"ל [ונקט כן גם בדעת הרמב"ם (יא,ט). אבל כמה אחרונים צדדו בדעת הרמב"ם כר"ת]. ופסק שאם הזיק לאחר שנגמר דינו – פטור שהרי אינו בעליו.
ב. הנהנה משור הנסקל, האם לוקה – נראה שתלוי הדבר במחלוקת החכמים בירושלמי (עפ"י יפה עינים פסחים כב; שבט הלוי ח"ח קט. ודעת הרמב"ם שאין לוקין על הנאה באיסורין).
ג. שערו וקרניו – אסורים כעורו. פרשו – מותר (יש"ש מב עפ"י משנה ערכין ז ע"ז לד: רמב"ם מאכ"א ד,כב).

דפים מא – מב

פו. א. ובעל השור נקי. מה בא זה ללמדנו?
ב. מה ניתן ללמוד מהמיעוט כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה – ולא שוורים?
א. ובעל השור נקי – רבי אליעזר אומר: נקי מחצי כופר. [הוצרך למעטו אף באופנים שפטור ממיתה, כגון שהמית בעד אחד או בהודאת הבעלים, או שלא נתכוין להרגו].
א. רבי עקיבא סבר שאין צריך מיעוט לכך הואיל ומשתלם מגופו, 'הביאהו לב"ד וישלם לך'. ובאופנים שאין השור במיתה סובר שאין הבעלים משלמים כופר (ראשונים).
 רבי יוסי הגלילי סובר תם משלם חצי כופר (גמרא טו. כו. מה:). ופירשו התוס' (טו:): שלא שמענוהו זאת בפירוש רק הכוונה שיתכן שסובר כן מפני שאין לו מקרא למעט, אבל אפשר שסובר כרבי עקיבא שפטור בלא מיעוט מיוחד (וע' פנ"י).
ב. חיות טורפות המועדות מתחילתן (כדלעיל טו) – יש בהן חיוב כופר כבר בפעם הראשונה (ים של שלמה כו).
 רבי יוסי הגלילי אומר: נקי מדמי ולדות. [ואין חילוק אם יש אסון באשה אם לאו (אביי ורבא), ולדברי רב אדא בר אבהו, וכן הביא רב חגי מדרומא ממתניתא, אין חילוק אם נתכוין לאשה או נתכוין לשור אחר].

א. לפירוש התוס', לאביי ורבא לא פטר רבי יוסי הגלילי מדמי ולדות אם נתכוין השור לאשה.
 ב. לפי מה שפירש רבא בתחילה, המיעוט הוא רק בתם אבל מועד חייב, אך לפי המסקנא יש לומר שגם מועד פטור. (וכ"מ בתור"פ ועוד). ואולם התורי"ד נקט שגם למסקנא מועד חייב (ועפנ"י). וכל זה לריה"ג, אבל לרבי עקיבא ממועטים דמי ולדות בכל שור, אנשים – ולא שורים. וכן הלכה (כסתם משנה פו. רמב"ם יא, ג; מאירי; רש"ל).

רבי עקיבא אומר: נקי מדמי עבד [שלא נאמר, הואיל ומחמירני בעבד יותר מבן חורין שאפילו יפה סלע נותן שלשים, אף תם המשתלם מגופו יתחייב (הגם שהשור אינו שוה כלום – שהקצבה לעולם עומדת. תוס').]

א. גם כשהשור אינו במיתה, כגון שלא נתכוין – פטור (עפ"י מאירי).
 ב. יש מפרשים שאפילו דמים לא משלם (תוס'. וע' תור"פ. וכן פסק רש"ל (כו) שתם אינו משלם דמים לא בב"ח ולא בעבד). ויש אומרים ששור תם שהרג את העבד שלא בכוונה – משלם חצי דמיו (רמב"ם נ"מ י, ד). ויש אומרים שאפילו מועד שלא בכוונה או על פי עצמו משלם דמים (ראב"ד שם).
 ג. לדברי רבי יוסי הגלילי, שור תם משלם חצי דמי עבד (ראב"ד טו.). וי"א שפטור ואין צריך קרא (יש"ש).

כמובא לעיל, תנא דברייתא דרש מבעל השור נקי לאסור הנאה מעורו של שור הנסקל.

ב. נחלקו האמוראים מה היה נכלל במיעוט כי ינצו אנשים – ולא שוורים [לולא הכתוב ובעל השור נקי]; – רב עולא בריה דרב אידי אמר: למעט שור מועד [ולא תם] מדמי ולדות.

פירשו בתוס', שאין סברא לפטור מועד יותר מהתם אלא שהמועד היה נשאר בתשלומי התם, חצי דמיהם.

רבא הקשה על טעם הדבר, ופירש להפך: למעט שור מועד וכל שכן תם.
 אביי הקשה על כך, ופירשו אביי ורבא שניהם באופן אחר: למעט שבשור גם כאשר יש אסון באשה – משלם דמי ולדות. ולרב אדא בר אהבה: למעט באופן שנתכוין השור לאשה ומתה, שמשלם דמי ולדות [אלא שפטור הכתוב מ'בעל השור נקי'].

לפי האמת, שנתמעט מבעל השור נקי דמי ולדות [לריה"ג], יש לומר שמיעוט 'אנשים' ולא שוורים בא לפטרם בדמי ולדות גם כשאין אסון באשה וגם כשלא נתכוין לאשה (תורת חיים).

דפים מב – מג

פו. א. שור שהמית את האשה, למי משתלם הכופר? מה הדין בחבלה, כאשר אין האשה קיימת לשלם לה?
 ב. אדם שהכה אשה הרה ויצאו ילדיה, למי שייכים דמי הולדות כשמת הבעל, כשנתגרשה האשה או בולדות הבאות מביאת זנות? מה הדין כשמתה האשה, ובגירות או שפחה משוחררת?

א. רבי עקיבא דרש: והמית איש או אשה – מה איש נזקיו ליורשיו אף אשה נזקיה ליורשיה. ואף על פי שסובר רבי עקיבא ירושת הבעל דאורייתא, שונה כופר הואיל ואינו משתלם אלא לאחר מיתה (והמית... השור יסקל וגם בעליו יומת. אם כפר יושת עליו), הרי זה 'ראוי' ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק. ובנזקין, כגון הכה את האשה שמשלם לה נזק וצער, אם אינה קיימת – ינתן לבעלה. נתגרשה – ינתן ליורשיה. ואולם לדברי חכמים החולקים על רבי וסוברים אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן [כפי ששלחו בני מערבא שבכור אינו נוטל פי שנים ברבית] – אף תשלומי הנזק והצער